

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی

بررسی کارکرد شرکتهای تعاونی اعتبار در تامین مالی اعضاء

حسن سبحانی

پیمان باباخانلو

تاریخ: ۱۳۹۷/۰۳/۰۹

مقدمه:

گرچه کمبود منابع برای اجرای پروژه‌های اقتصادی بخش‌های دولتی و غیردولتی (تعاونی و خصوصی) از چالش‌های همیشگی و دیرینه دولت‌ها به شمار می‌رفته است، لکن در سالیان اخیر، عواملی چند بر شدت و حدت این چالش افزوده است. عواملی چون تحریم‌های اعمال شده بر روی خرید نفت و فرآورده‌های نفتی، تحریم‌های بانکی و مشکلات مربوط به نقل و انتقال پول و ارز، کاهش میزان سرمایه‌گذاری‌های خارجی در کشور (ناشی از مشکلات روانی ناشی از سیاست‌های ایران هراسی غرب و ... در چنین شرایطی، تکیه بر منابع داخلی، یکی از مطمئن‌ترین، سهل‌الوصول‌ترین و ارزان‌قیمت‌ترین راهکارهای مقابله با کمبود نقدینگی در بخش تولید به نظر می‌رسد.

شرکت‌های تعاونی اعتبار، یکی نهادهای مردمی خوش سابقه برای تجمیع سرمایه‌های خرد مردمی به منظور پاسخگویی به احتیاجات مالی اعضاء، اعم از رفع حاجات زندگی روزمره (درمان بیماری، ازدواج، خرید مسکن و خودرو و ...) و یا تامین سرمایه ثابت و درگردش واحدهای تولیدی و خدماتی محسوب می‌شوند. گرچه خاستگاه این نوع از تعاونی‌ها کشور آلمان و در قرن هجدهم میلادی بوده است، ولی به دلیل کارکرد مناسب و تسهیل زیادی که در دستیابی به پول ارزان‌قیمت ایجاد می‌نماید، به سرعت در سراسر جهان گسترش یافت. پیدایش گروه‌های تعاونی در آلمان را می‌توان به طبقات مختلف اجتماعی و پیشین آلمان نسبت داد. لغو قانون کشت اشتراکی و اجباری زمین‌های کشاورزی، پایان نظام اجباری عضویت در صنوف و نیز ظهور تجارت آزاد، منجر به ایجاد تعاونی‌هایی گردید که تحت اسامی هرمان شولتز دلیچ^۱ و فردریش ویلهلم رایفازن^۱ تشکیل شدند (وزارت تعاون، ۱۳۸۴).

^۱Herman Schulze Delitzch

هرمان شولتز دلیچ یک وکیل بود که عامل اعتماد افراد به توانایی‌ها و نیز اجتماع افراد برای تقویت موقعیت‌های فردی‌شان را به عنوان اصل بنیادین شرکت‌های تعاونی جدید کشف نمود. خودیاری متقابل و آزادانه، مسئولیت‌پذیری فردی و همبستگی افراد ذی‌نفع، عقاید بنیادی بودند که تلاش‌های تعاونی شولتز دلیچ بر پایه آن‌ها استوار شده بودند (صدرالاشرفی، ۱۳۶۵).

شولتز دلیچ در سال ۱۸۵۰ برای پیشه‌وران آیلنبرگ^۲ یک موسسه اعتباری تا حدی مشابه با نمونه قبلی ایجاد کرد. وی بعدها به اصلاح موسسه خود پرداخت تا اعتبارات کوچک را به تناسب نیاز پیشه‌وران و دیگر صنایع کوچک بپردازد و نیز تشکلهای اعتباری دیگری ایجاد کرد (سلطانی، ۱۳۸۵).

شولتز دلیچ در تلاش برای تحکیم جایگاه قانونی شرکت‌های تعاونی که او به عنوان یک شکل متمایز و جدید از سازمان تجاری ایجاد نموده بود، موفق شد که قانونی ویژه در زمینه شرکت‌های تعاونی به تصویب برساند. این قانون برای اولین بار در سال ۱۸۶۷ در پروس، در سال ۱۸۶۸ در شمال آلمان و نهایتاً در سال ۱۸۷۱ در سراسر آلمان به اجرا درآمد. همچنین او در آماده‌سازی و بازنویسی این قانون در سال ۱۸۸۹ مشارکت داشت (لعل فام، ۱۳۸۵).

رایفازن برخلاف شولتز دلیچ فعالیت خود را در روستاها انجام می‌داد و بیشتر به دنبال ایجاد رفاه برای روستاییان بود. وی موافق و خواهان کمک دولت و افراد ثروتمند بود و سعی می‌کرد ثروتمندان را در تعاونی‌های خود عضو کند (صدرالاشرفی، ۱۳۶۵).

رایفازن شرکت‌هایی را برای پرداخت وام و اعتبار راه‌اندازی کرد که دربرگیرنده بسیاری از ویژگی‌های تعاونی بودند. هر چند رایفازن همچنان حامی خودیاری بود، اما اولین شرکت‌های تعاونی وی اساساً در تلاش برای انتقال پول از ثروتمندان به مستمندان بودند. او در سال ۱۸۶۲ به کشاورزان و دامداران روستایی شهر کوچک آن‌هازن^۳ کمک کرد تا یک شرکت تعاونی اعتبار واقعی تشکیل دهند. (سلطانی، ۱۳۸۵)

وی همچنین به منظور ارتقاء و حمایت از منافع تعاونی‌های روستایی، در سال ۱۸۷۷ موسسه‌ای را برای فعالیت در سطح ملی تاسیس نمود. (لعل فام، ۱۳۸۵)

هر دو نمونه بانک تعاونی رایفازن و شولتز به سرعت در سراسر اروپا گسترش یافتند. ویژگی‌های هر دو نمونه برای شکل‌دادن به اتحادیه‌های اعتباری در شمال آمریکا به کار گرفته شد. بدین ترتیب، دفاتر مرکزی «انجمن ملی اتحادیه اعتبار» در شهر مدیسون^۴ ایالت ویسکانسین برای سال‌ها با عنوان «خانه رایفازن» نامیده می‌شد. (وزارت تعاون، ۱۳۸۵)

قبل از این که قانون تعاونی‌ها در سال ۱۸۸۹ تصویب شود، تعداد کل تعاونی‌ها در کشور آلمان بیش از پنج هزار شرکت بود. از لحاظ تعداد و اهمیت، تعاونی‌های اعتباری که بر اساس سیستم شولتز دلیچ، رایفازن و هاس تشکیل شده بودند بیشتر از دیگر تعاونی‌ها بودند و پس از آن‌ها تعاونی‌های تامین کالاهای کشاورزی و غیر

^۱ Friedrich Wilhelm Reiffeisen

^۲ Eilenburg

^۳ Anhausen

^۴ Madison

کشاورزی رتبه دوم را داشتند. در سال‌های بعد، نظام تعاونی آلمان رشد و توسعه چشمگیری یافته و با اصلاح قوانین، تصویب مقررات و تاسیس نهادهای جدید، ساختار سازمانی خود را منسجم نمود، به طوری که امروزه تعداد زیادی شرکت و اتحادیه تعاونی در سطوح مختلف (محلی، منطقه‌ای و ملی) در این کشور فعالیت می‌نمایند.

۱- بیان مسئله:

تعاونی‌های اعتبار در سراسر جهان از اعتبار بالایی برخوردارند، به طوری‌که تا سطح بانک‌های تعاونی هم رشد کرده‌اند. زمانیکه بزرگ‌ترین بانک‌های آلمان در سال گذشته میلادی (۲۰۱۷) تحت فشار سیاست‌های ریاضتی، نرخ‌های پایین بهره، اجباری شدن بیمه سپرده‌های بانکی و نهایتاً انقلاب دیجیتالی، به کاهش تعداد شعب (شعبه زدایی) و حتی ادغام روی آوردند، این تعاونی‌های اعتبار بودند که با کمترین تنش آن دوران سخت را پشت سر گذاشتند. این امر دلیل دیگری نداشت جز اینکه تعاونی‌ها از دو مزیت بزرگ سود می‌برند: اولین مزیت اینکه سرمایه متعلق به خود اعضا می‌باشد و به دلیل پایین بودن ریسک تسهیلات، ضرورتی برای بیمه کردن سپرده‌ها وجود ندارد (وام دهندگان و وام گیرندگان در حقیقت همگی از سهام‌داران و مالکان تعاونی هستند) و دیگر اینکه بهره تسهیلات در تعاونی‌ها همواره در حداقل و نزدیک به صفر است و تنها کارمزد خدمات اداری از مشتریان (اعضا) اخذ می‌گردد. پر واضح است که موسسات تعاونی از تعداد شعب زیادی برخوردار نبوده و شعب متناسب با تعداد اعضا و در حد ضرورت ایجاد می‌شوند.

نمونه‌های موفق اینگونه تعاونی‌ها را در سراسر جهان می‌توان به وفور مشاهده نمود. در کشورهای آلمان، فرانسه و هندوستان نمونه‌های بی‌شماری از تعاونی‌های اعتبار موفق را می‌توان مشاهده نمود که تا سطح بانک‌های تراز اول این کشورها نیز رشد کرده‌اند.

همان‌گونه که گفته شد، سود تسهیلات تعاونی‌های اعتبار که [براساس ضوابط و جدول امتیازبندی مربوط به میزان سرمایه و مدت سپرده‌گذاری] به اعضا پرداخت می‌شود، نزدیک به صفر بوده و لذا پول ارزان‌قیمتی است که چنانچه در کار تولید یا خدمات هزینه شود، کمترین اثر تورمی را در اقتصاد خواهد گذاشت.^۱

فرضیه پژوهش

تعاونی‌های اعتبار به دلیل تجهیز منابع ارزان‌قیمت متعلق به اعضای خود، توان پرداخت تسهیلات ارزان-قیمت با سهل‌ترین شرایط (تضامین و وثایق) را دارند که در نهایت موجبات رضایت‌مندی اعضا را فراهم آورده و بر کنترل تورم موثر می‌باشند.

روش تحقیق

این تحقیق از نوع تحقیقات کاربردی است.

جامعه آماری

جامعه آماری این پژوهش، مدیران و اعضای شرکت‌های تعاونی اعتبار ثبت شده تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی می‌باشند.

^۱ نرخ تسهیلات تعاونی‌های اعتبار در ایران صفر بوده و تنها حدود ۴ درصد از مبلغ کل وام تحت عنوان کارمزد خدمات بانکی از اعضا اخذ می‌گردد.

نمونه و روش نمونه‌گیری

با استفاده از فرمول کوکران، در سطح اطمینان ۹۸٪ و خطای ۰/۰۱ درصد، مجموعاً ۱۳۶ نفر از مدیران و اعضای تعاونی‌های اعتبار بصورت مرحله‌ای انتخاب شدند.

ابزارهای پژوهش

در تحقیق حاضر، برای صرفه جویی در وقت و هزینه، از پرسشنامه استفاده شده که شامل ۲۴ سؤال است. پرسشنامه شامل دو بخش است که در بخش نخست پرسش‌های جمعیت شناختی (متضمن اطلاعات توصیفی درباره پاسخ دهنده) و در بخش دوم، پرسش‌های نگرشی (مشمول بر سئوالات تستی در قالب ۵ گزینه طیف لیکرت در خصوص دیدگاه، برداشت، باور و نظر پاسخ دهنده در رابطه با یک موضوع خاص) مطرح شده‌اند. برای تعیین روایی ابزار تحقیق (پرسشنامه)، از روش نظرسنجی از خبرگان و برای تعیین پایایی^۱ (قابلیت اعتماد) آن، از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات توصیفی از تحلیل آمار توصیفی، برای تحلیل فرضیه تحقیق از تحلیل آمار استنباطی (شامل آزمون‌های آماری اختلاف میانگین یک نمونه‌ای برای بررسی وضعیت عوامل و فرمول ضریب همبستگی خطی پیرسون برای بررسی ارتباطات مولفه‌ها) استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

مشخصات جمعیت‌شناختی حاصل از جمع‌بندی داده‌های گردآوری شده نشان می‌دهد که ۴۶ درصد از پاسخگویان (۶۳ نفر) زن و ۵۴ درصد از آنان (۷۳ نفر) مرد می‌باشند. همچنین مدرک تحصیلی ۳۸ نفر از پاسخگویان دیپلم و پائین‌تر از دیپلم، ۶۲ نفر از پاسخگویان کارشناسی، ۳۲ نفر کارشناسی ارشد، ۴ نفر دکتری می‌باشد. میانگین سنی پاسخگویان نیز ۴۱/۳ سال است.

جدول شماره ۱) توزیع جنسیتی پاسخ‌دهندگان

ردیف	جنسیت	فراوانی	درصد
۱	مرد	۷۳	۵۴
۲	زن	۶۳	۴۶
	جمع	۱۳۶	۱۰۰

جدول شماره ۲) توزیع سنی پاسخ‌دهندگان

ردیف	سن	فراوانی	درصد
۱	۲۵ و پائین‌تر	۳	۲/۲

^۱Reliability

بیست و هشتمین همایش سالانه سیاست های پولی و ارزی اصلاحات ساختاری برای ثبات مالی

تهران، مرکز همایش های بین المللی صدا و سیما - ۲۹ و ۳۰ خرداد ۱۳۹۷

۲۵	۳۴	۲۶-۳۵	۲
۴۴/۸	۶۱	۳۶-۴۵	۳
۱۶/۹	۲۳	۴۶-۵۵	۴
۷/۴	۱۰	۵۶-۶۵	۵
۳/۷	۵	۶۶ و بالاتر	۶
۱۰۰	۱۳۶	جمع	

جدول شماره ۳) توزیع پاسخ دهندگان از نظر مدرک تحصیلی

ردیف	تحصیلات	فراوانی	درصد
۱	زیردیپلم	۱۳	۹/۶
۲	دیپلم	۲۵	۱۸/۴
۳	کارشناسی	۶۲	۴۵/۶
۴	کارشناسی ارشد	۳۲	۲۳/۵
۶	دکتری	۴	۲/۹
	جمع	۱۳۶	۱۰۰

جدول شماره ۴) فراوانی طیف لیکرت برای مولفه های فردی موثر بر رضایت مندی اعضاء

ردیف	مولفه	میزان تاثیرگذاری							
		خیلی زیاد		زیاد		متوسط		کم	
		نسبت	فراوانی	نسبت	فراوانی	نسبت	فراوانی	نسبت	فراوانی
۱	سن	۶۰%	۴۵	۳۳%	۹	۷%			
۲	جنسیت	۴۸%	۲۲	۱۶%	۱۲	۹%	۱۷	۱۲%	
۳	تحصیلات	۳۰%	۲۵	۱۸%	۴۷	۳۵%	۱۳	۱۰%	
۶	شغل	۴۵%	۳۸	۲۸%	۲۱	۱۵%	۱۶	۱۲%	

جدول شماره ۵) فراوانی طیف لیکرت برای مولفه های عملکردی موثر بر رضایت مندی اعضاء

ردیف	مولفه	میزان رضایت							
		خیلی زیاد		زیاد		متوسط		کم	
		نسبت	فراوانی	نسبت	فراوانی	نسبت	فراوانی	نسبت	فراوانی
۱	مبلغ وام	۷۴%	۲۵	۱۹%	۱۰	۷%			
۲	سرعت پرداخت وام	۶۵%	۳۹	۲۹%	۹	۶%			
۳	تضامین اخذ شده	۱۰۰%	۱۳۶						
۴	مدت بازپرداخت اقساط	۴۶%	۵۵	۴۱%	۱۸	۱۳%			
۵	فاصله پرداخت وام بعدی	۳۵%	۶۳	۴۶%	۱۲	۹%	۱۳	۱۰%	

۶	نرخ سود و کارمزد	۱۱۷	۸۶٪	۱۹	۱۴٪				
۷	بروکراسی اداری پرداخت وام	۹۷	۷۱٪	۲۲	۱۶٪	۱۷	۱۳٪		
۸	مبلغ پس‌انداز ماهیانه عضو	۱۲۱	۸۹٪	۱۵	۱۱٪				

جدول شماره ۶) محل هزینه‌کرد آخرین وام ماخوذه از سوی نمونه آماری

ردیف	محل هزینه‌کرد	فراوانی	نسبت (درصد)
۱	رفع احتیاجات ضروری (ازدواج، درمان و ...)	۶۶	۴۹
۲	تولید محصول (کالا و خدمات)	۲۳	۱۷
۳	خرید مسکن	۸	۶
۴	خرید خودرو	۱۹	۱۴
۵	خرید لوازم خانگی	۱۸	۱۳
۶	سایر موارد (خرید سهام، مسافرت و ...)	۲	۱
		۱۳۶	۱۰۰

جدول شماره ۷) تجمیع پاسخهای طیف "زیاد و خیلی زیاد" در خصوص مولفه‌های فردی موثر بر رضایت‌مندی اعضا (جدول شماره ۴)

ردیف	مولفه	میزان تاثیرگذاری بر رفتار فرد (فراوانی و سهم پاسخهای طیف "زیاد و خیلی زیاد")	
		فراوانی	سهم
۱	سن	۱۲۷	۹۳٪
۲	جنسیت	۸۷	۶۴٪
۳	تحصیلات	۶۶	۴۹٪
۴	شغل	۹۹	۷۳٪

جدول شماره ۸) تجمیع پاسخهای طیف "زیاد و خیلی زیاد" در خصوص مولفه‌های عملکردی بر رضایت‌مندی اعضا (جدول شماره ۵)

ردیف	مولفه	میزان تاثیرگذاری بر سبک زندگی (فراوانی و سهم پاسخهای طیف "زیاد و خیلی زیاد")	
		فراوانی	سهم
۱	مبلغ وام	۱۲۶	۹۳٪
۲	سرعت پرداخت وام	۱۲۷	۹۳٪
۳	تضامین اخذ شده	۱۳۶	۱۰۰٪
۴	مدت بازپرداخت اقساط	۱۱۸	۸۷٪

۵	فاصله پرداخت وام بعدی	۱۱۱	۸۲%
۶	نرخ سود و کارمزد	۱۳۶	۱۰۰%
۷	بروکراسی اداری پرداخت وام	۱۱۹	۸۸%
۸	مبلغ پس‌انداز ماهیانه عضو	۱۳۶	۱۰۰%

۱- بحث و نتیجه‌گیری

همانگونه که از یافته‌های جدول شماره ۴ (خلاصه نتایج مستخرجه از پرسشنامه‌های تحقیق) برمی‌آید، پاسخ‌دهندگان تاثیر مولفه‌های سن (۹۳%)، شغل (۷۳%) و جنسیت (۶۴%) بر رضایت‌مندی اعضاء را "خیلی زیاد" و "زیاد" ارزیابی نموده‌اند. مولفه تحصیلات (۴۹%) در رضایت‌مندی اعضاء تاثیر معناداری ندارد. درخصوص مولفه‌های موثر بر سبک زندگی نیز نرخ سود و کارمزد (۱۰۰%)، تضامین اخذ شده (۱۰۰%)، مبلغ پس‌انداز ماهیانه (۱۰۰%) بیشترین فراوانی گزینه "خیلی زیاد" و "زیاد" را به خود اختصاص داده‌اند. مبلغ وام (۹۳%)، سرعت پرداخت وام (۹۳%)، بروکراسی اداری (۸۸%)، مدت بازپرداخت اقساط (۸۷%) و فاصله پرداخت وام بعدی (۸۲%) در ردیف‌های بعدی قرار دارند.

تحلیل‌های آماری وجود ارتباط معنی‌دار میان مولفه‌های فردی و عملکردی موثر بر رضایت‌مندی اعضاء را تأیید می‌کنند. بطوری که سنجش متغیر مولفه‌های عملکردی در ارتباط با متغیر رضایت‌مندی اعضاء با استفاده از فرمول ضریب همبستگی پیرسون، همبستگی خطی مستقیمی برابر با شاخص عددی ۰/۸۱۲ را نشان می‌دهد که مبین اهمیت بالای متغیر یاد شده می‌باشد.

لازم به ذکر است که بیشترین محل هزینه‌گرد وام‌های پرداختی از سوی تعاونی‌های اعتبار به ترتیب در رفع احتیاجات ضروری (۴۹%)، تولید محصول (۱۷%)، خرید خودرو (۱۴%) و خرید لوازم خانگی (۱۳%) می‌باشد.

منابع و مراجع:

- سلطانی، مرجانه (۱۳۸۵)، تعاونی‌ها در آلمان. تهران، انتشارات وزارت تعاون.
- صدراالشرافی، مهریار (۱۳۶۸)، اقتصاد کشاورزی و تعاون، انتشارات دانشگاه تهران
- لعل فام، بابک (۱۳۸۵)، تعاونی‌ها در هزاره سوم. تهران، انتشارات وزارت تعاون.
- نجفی، بهاء الدین (۱۳۸۸)، تجربیات جهانی در زمینه نقش تعاونی‌ها در کاهش فقر و اشتغال روستایی. فصلنامه تعاون و کشاورزی، شماره ۲۰۶-۲۰۷ صص ۱-۲۰.
- سامانه آماری وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی